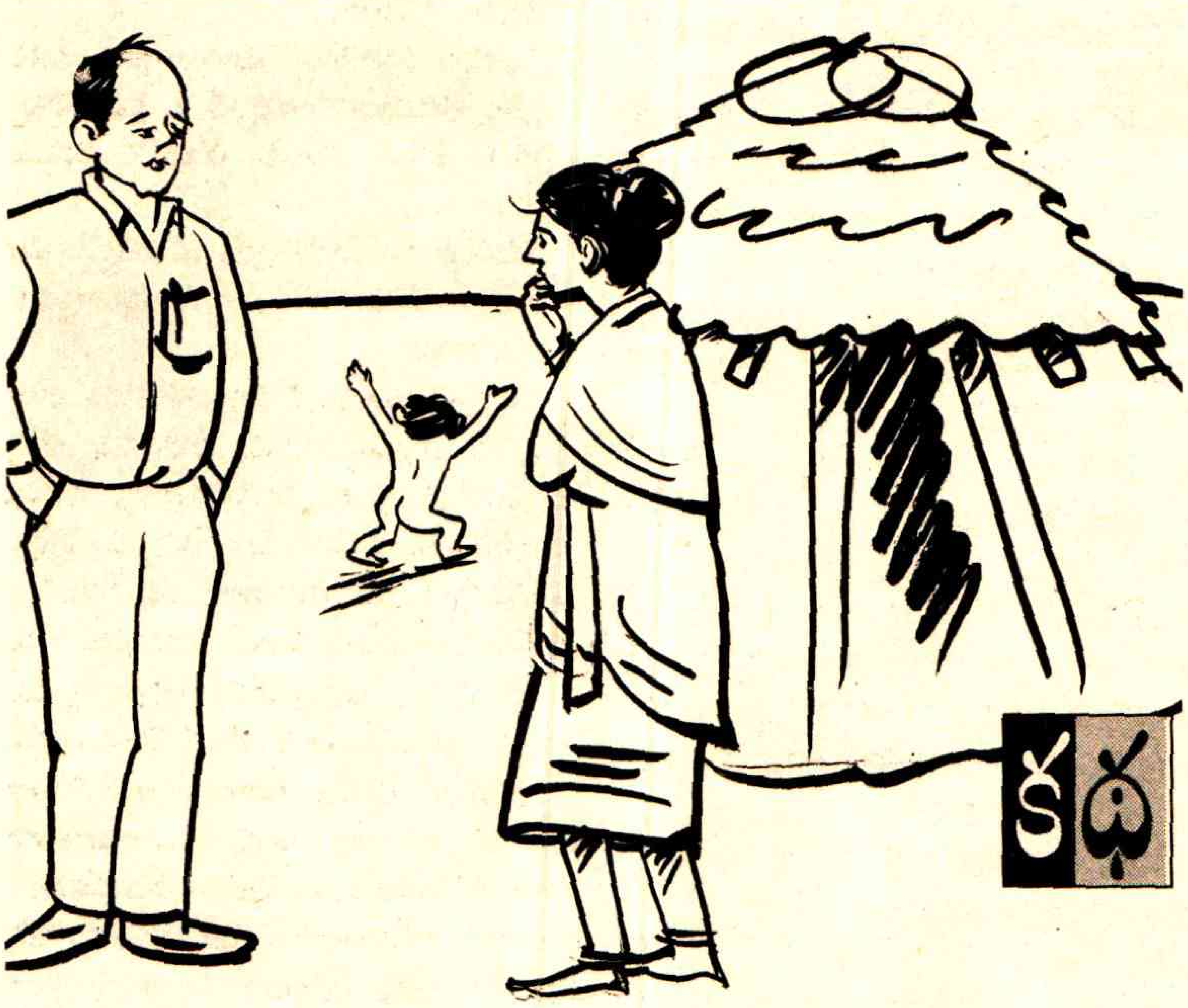

కథ

వంతెన

డా॥ బోయ జంగయ్య

అది ఓ ఊరు. ఆ వూరికి పడమటి భాగాన పైన చెరువు. ఆ చెరువు నుండి తూర్పుకు ఎప్పుడో తవ్వించిన కాలువ. కాలువకు ఇటువైపు ఊరు. అటువైపు దళిత వాడలు. ఆ వాడల్లో కొన్ని పూరిళ్ళు. కొంచెం పైకి కొత్తగా ప్రభుత్వం కట్టించి ఇచ్చిన ఓ గది, వరండా, పెంకుటిల్లు. ఇండ్లకు పైన ఓ పెద్ద ఊడల మర్రి. ఆ మర్రి కింద ముత్యాలమ్మ గుడి. అక్కడే దళితులంతా తమ బోనాల ను పెట్టుకుంటారు. గుడి ముందున్న పందిరికి మేకల, గొర్రెల కాళ్ళు వేలాడు తున్నాయి. గుడి పక్కమ్మటే గుడెత్తు పుట్ట పెరిగి వున్నది. దానిపై పసుపు కుంకుమ చల్లిన గుర్తులు.

కులాల వారిగా దేవతలున్నారు కదా! మన దేశంలో.

పప్పు బెల్లానికి, ఉప్పు మిరపకాయ లకు కాలువ దాటి ఊళ్ళోకి వచ్చి పోవలసి వుంటుంది. వర్షాకాలంలో తాటి దూలాలను పరిచి వాటిపై నుండే రాకపోకలు. ఎన్నో జన్మ భూమి కార్యక్రమాలు వచ్చిపోయినయి. ఆ వాడల స్థితి గతులపై ఎవరి దృష్టి పడలేదు, పడనీయలేదు. ఈసారి జరిగే జన్మభూమి కార్యక్రమంలో నోడల్ అధికారి దృష్టి పడగా కాలువ దాటి ఆ వాడలల్లో అడుగు పెట్టాడు. ఆయన రాకను చూసి పుట్టు దరిద్రులు, రోజు కూలి పేదవాళ్ళు చుట్టూ చేరి తమ తమ సమ స్యలను చెప్పుకొంటూ వున్నారు. "తమ బతు కులు జంతువులకంటే అధ్వాన్నమని, రైతు కూలీలుగ పత్తి పండించినా ఒంటి నిండా గుడ్డ లేదని, చేసిన కష్టం ఎటు పోతుందో, ఏసిన ఓటు ఎటు పోతుందో కూడా తెలియదు" అన్నారు.

"దేశమంతా దీపమని, వెలుగని ఏమేమో ప్రభుత్వం ఇస్తుందట. ఇప్పటివరకు మా వాడ లకు ఏదీ రాలేదు. ఈరోజు మీరొచ్చి మమ్ముల పల్కరిస్తున్నరంతె. ఎవరొచ్చిన ఊళ్ళోకే వచ్చి పోతూ వున్నారు. మా పిల్లలు బడిలో కూడా చదవ నోచుకోలేదు. బడి ఊల్లో వుండేసరికి కాలువ దాటి పోవాలంటె పిల్లలు కాలు జారి పడిపోతరని బయపడుతుంటిమి. దేశంలో అందరు బాగుపడిపోతున్నరు. మరి ఈ వాడ లెందుకు బాగుపడవో తెలవదు" అన్నాడు దళి తవాడ పెద్ద చింతల రామయ్య. తన చేతి కర్రను సంక కింద ఆసరగా వుంచుకోని, తలపై చినిగిన కండవాను చుట్టుకొని అర్ధ నగ్నంగా నిలుచున్నాడు. అతని చుట్టూ తన జనం, వాళ్ళ వేషధారణ అట్టాగే వుంది.

ఉన్నట్టుండి 'పాము, పాము' అని ఓ యువ తి చివరి గుడిసెలో నుండి బయటకు పరిగె త్తుకొచ్చింది. మనిషంతా వనికిపోతూ వుంది. కళ్ళల్లో బెదురు కొట్టొచ్చినట్టు కనిపిస్తూ వుంది. కట్టుకున్న చీరె కొంగు తొందరలో జారి కాళ్ళ మధ్య వేలాడుతూ పరుగుకు అడ్డం వస్తూ వుంది.

"ఏం పాము?" అన్నాడో యువకుడు. ఆయ న చేతిలో ఓ ముల్లు కర్ర వుంది.

"ఇంకేం పాము! తాసుపామే. బారెడుంది. దండం కూడా పెట్టిన" అన్నది ఎగపోస్తున్న గొంతుతో. జారిన కొంగును భుజాన వేసు కుంటు.

"దండం పెడితె దగ్గర్కి రాదా?" అడిగాడు నోడల్ ఆఫీసర్ ఆశ్చర్యంగా.

"రాదు దొర" అంది ఎదమీద చేయి వేసు కొని గుండెను అదుముకుంటు అప్పుడు పద యింది. ఎండ ముదురుతుంది.

"అది వట్టిదే. దండన వుంటేనే అవి వెనక్కు తగ్గుతాయి" అన్నాడు.

ఈలోపు చేతికర్రతో ఆ పామున్న గుడిసె లోకి వెళ్లిన యువకుడు కాసేపట్లో పామును చంపి తోక పట్టుకొని బయటకు తెచ్చి, దాని నోట్లో ఓ రాగి నాణెం పెట్టి కపం కట్టె వేసి తగులపెడుతూ వున్నాడు. చిన్నపిల్లలు చుట్టూ మూగి వున్నారు.

"అది ఇంట్లోకే వచ్చిందే, ఇంటి చుట్టు చెత్తా చెదారం లేకుండా శుభ్రంగా వుంచుకోండి" అన్నాడు నోడల్ అధికారి. ఆ వాడ జనమంతా చుట్టూ మూగారు.

"చెత్తా చెదారం అట్ట వుంచంఢ్రి. పూరి ఇండ్ల కద ఎలుకలు ఎక్కువ తిరుగుతుం టాయి. వాటికోసం పాములు వస్తుంటాయి" అన్నాడు మరో పెద్ద మనిషి. ముడతలు తేలిన ముఖం, సీసపు గోలీలలాంటి కళ్ళు, చేతిలో ఓ దుడ్డుకర్ర, నీళ్ళకుండలాంటి రంగు. అది నలుపు కాదు, ఎరుపు కాదు. కాయకష్టం చేసి ఎండలో ఎండి, వానలో నాని కూడా మనుషులు ఏ రంగు కాని రంగులోకి మారి వుంటారు.

వాడంతా ఓసారి తిరిగి చూసాడు. ఇంటి ముందో వెనకో వేపచెట్లు వాటి కింద ఓ చోట కుక్కలు, మరోచోట పందులు పడుకొని వున్నా యి. అక్కడక్కడ పందిరి గుంజలకు, వేప చెట్లకు మేకలను కట్టేసి వున్నాయి. వాటి వెంట వాటి పిల్లలు. అవి మధ్యమధ్యన తల్లి పొదు గును తలతో కుమ్ముతూ, తోకలను ఆడిస్తూ పాలు తాగుతున్నాయి. తరువాత వాటిని అడ వికి తోలుకపోతారు. వాటిని అమ్మగా వచ్చిన సొమ్మే వీళ్ళ అదనపు ఆదాయం. 'ఎలాగయి నా వీళ్ళకు కొంత ఆర్థిక సహాయం అందేటట్టు చూడాలి' అనుకుంటున్నప్పుడు:

"అసలు ఈ కులాన్ని ఎందుకు పుట్టిచ్చిండో, ఆ దేవుడు ఈల్ల నొదుట ఈ బాదలు ఎందుకు రాసిండో, కరిచే పామెరగక, చంపె దొంగను కానక పండించి ఉప్పిడి ఉపాసాలెందుకు చావాలె. రోగమొచ్చినా పావల పైసలుండ వావె! ఏం బతుకులు సారు" అంది చింతరామ య్య భార్య ఎల్లమ్మ. ఆమె మోకాళ్ళ వరకు చీరె అదే రంగు రవికె ధరించి వుంది. అవి

కాయకష్టంలో రంగు వెలసినయి. రవికె మీద ఉప్పు ఊరిన మరకలు, పాదాల వేళ్ళకు సగం అరిగిన కాళ్ళకు మెట్టెలు, చేతులకు మట్టి గాజులు అవి రంగు వెలిసే వున్నాయి.

"చూడమ్మ! ఈ కష్టాలు ఎల్లకాలముండవు. నొదుటి రాతంటు ఏదీ వుండదు. ఇది దేవుడు చేసింది కానే కాదు. తోటి మనుషుల సృష్టించినయె. ఆ మనుషుల్లో కూడ మార్పును చూస్తాం. కాలం మారుతుంది. రాబోవు కాలంలో ఇవన్నీ ఉండవు" అన్నడు నోడల్ అధికారి. ముఖ్యంగా ఊళ్లోకి వెళ్ళి రావడం కష్టమైతుందని వివరించారు. తమ పిల్లలను బడికి పంపుకోలేకపోతున్నం అన్నారు. వాళ్ళ న్యాయమైన కోరికల గురించి ఆలోచిస్తూ కాలువ మీది దూలంపై నడిచి ఊళ్ళోకి వెళ్ళాడు. ఆయన వెంట కొందరు దళిత యువకులు వున్నారు.

ఆ కాలువ మీద రెండు సార్లు వంతెన మంజూరైనా అప్పటి సర్పంచ్ పట్టించుకోలేదు. పంచాయతి బోర్డులో వంతెన అవసరమని ఏకగ్రీవంగా తీర్మానించినా అంతకంటె అత్యవసర పనులున్నాయని తప్పించాడు ఆ సర్పంచ్. రిజర్వేషన్ పద్ధతి అమలులో వేరే కులస్థుడు సర్పంచ్ అయ్యేవరకు ఆ పాత సర్పంచే పదవిలోనే వున్నాడు. ఆయనేమో వంతెన పేరెత్తితే చాలు వంటికాలుమీద ఆడేవాడు. ఆవాడ ఓట్లే తనను సర్పంచ్‌ను చేసింది, 'కాదనను కాని మా కుటుంబం ఈ వూరికి చేసిన మేలును గుర్తుంచుకోవాలి అంతే' అంటూ వుంటాడు. వాళ్ల తాత, ముత్తాతలు ఆ వూరి జమీనుదారులు, దొరలు అనడానికి ఆ ఊరి నడిబొడ్డున వున్న పెద్ద బంగళాయె సాక్ష్యం. దాని దర్వాజలు ఆనాటి వాళ్ళ దర్పానికి గుర్తులు. కూలి ఖర్చు లేకుండానే ఆ రోజుల్లో ఆఇంటి నిర్మాణం జరిగిందట.

వాళ్ల భూముల్లో పంటలు పండినా పండకపోయినా అల్లం కొమ్ములు వేసినట్టు నాగుల గింజలు, మనీ ప్లాంట్ మొక్కలాగ మిత్తీలకిచ్చిన డబ్బు పెరుగుతూనే వుంది. అందుకని వాళ్లు ఆర్థికంగా పచ్చగానే వున్నారు. అంతేకాదు పది కాలాలపాటు మహా బాగ బతికే ఏర్పాట్లు చేసుకున్నారు. వాళ్ల ఆడవాళ్లు గడపదాటి ఎరగరు. పెళ్లిల ఊరేగింపులలో గూడ పల్లకీలకు పరదాలుండేవి. ఒక్క బిడ్డ వుంటే తన చెల్లెలు కొడుక్కే ఇచ్చుకున్నాడు.

కొడుకు బీడు భూములను అమ్మి బోరు మిషన్లను కొని వేరే రాష్ట్రాలలో పని చేయించుకుంటు సంపాదిస్తున్నాడు. ఊరు పట్టుకొని ఊరి రాజకీయాలను చేతిలో పెట్టుకొని దొర ఊళ్లోనే వుంటున్నాడు. బాగానే వుంది కాని ఆయన ఆలోచనా పరిధిని పెంచుకోలేక అదే భూస్వామ్య మనస్తత్త్వంతోనే తమ ఆధిక్యతను కనబరుచుతూ వుంటాడు.

"కార్యాలయం కట్టించేవరకు చావడి, చెట్టు నీడే చాలు, 'ఎవరి ఇంట్లోనూ వద్దు" అన్నాడు కొత్త సర్పంచ్.

"వంతెనను వెంటనే ప్రారంభించాలి" అన్నాడు సర్పంచ్ మళ్ళీ తానే.

"ఇప్పుడంత అవసరమా" అన్నాడు మాజీ సర్పంచ్ వెటకారంగా.

"అవసరమే! వంతెన కడితేగాని, అవతలి వాళ్ళకు సౌకర్యంగ వుండదు?" అని అన్నాడు నోడల్ అధికారి.

అది విన్న మాజీ సర్పంచ్ "అయ్యా మీదే కులమో, మీ పేరేందో తెలియదు కాని ఆ కులం వాళ్లమీద మీకు ఎక్కువ ప్రేమ వున్నట్టుంది. మీ ఆలోచనంతా వాళ్లమీదే వున్నట్టుంది" అన్నాడు బాధగ రాత్రి రాళ్ళ వాన పడడం వల్ల ఉదయం ఉబ్బరంగా ఉంది.

"నా పేరు ప్రసాద్. ఒక్క నా ఆలోచనే కాదు. ఒకప్పుడు మహాత్ముని ఆలోచన వాళ్ల మీదే వుండేది. ఇప్పుడు ప్రభుత్వం ఆలోచనా వాళ్లమీదే వుంది. అందుకె వాళ్ల బాగోగుల గురించి ఇన్ని పథకాలు, ఫండ్స్. ఓ ఉద్యోగిగా నా పని నేను చేయవల్సిందే గదా?" అన్నాడు. నుదుటికి పట్టిన చెమటను దస్తితో అద్దుకుని, దానినే మెడ దగ్గర అటు ఇటు ఊపుకుంటు.

"పన్నులు కట్టేది ఒకరైతె ఫండ్స్ మరొకరికా?" అన్నాడు మాజీ సర్పంచ్.

"మీరనుకునేది సరైంది కాదు" అన్నాడు ప్రసాద్ కూల్‌గా.

"ఏది సరైందో చెప్పలేను. కాని వాళ్ళకు కష్టపడి బాగుపడమని చెప్పండి" ఓ మాదిరిగ ముఖం పెడుతూ.

"వాళ్ళు కష్టపడేది చూస్తున్నాంగా. మీకు మాత్రం తెలియదా?" అప్పుడే ఓ రైతు చొప్ప బండిని అక్కడ నుండి తోలుకొని వెడుతున్నాడు.

"మరెందుకు బాగుపడరు. ప్రభుత్వమే ఎందుకు బాగుచేయాలి?" అన్నాడు వెటకారంగా నర్సింగ్‌రావు.

"వాళ్ల కష్టం జనం కోసం, దేశంకోసం వాళ్లు రోడ్లేసేది, రోడ్లను ఊడ్చేది, పారించేది, బస్తాలు మోసేది, బండ్లు నడిపేది వాళ్ళే. చెరువులు వేసేది వాళ్లే, కాలువలు తవ్వింది వాళ్ళే. ఇప్పుడిప్పుడు కదా యంత్రాలు వచ్చినయి."

తరతరాల నుండి మాల మాదిగలకు జరుగుతూ వొచ్చిన అన్యాయానికి అంగలార్చాడు. ఇకనైన, ఇప్పుడైన ఎంతో కొంత మేలు వాళ్లకు చేయాలన్నదే ఆయన ఆరాటం. ఉద్యోగరీత్యా అలాంటి అవకాశం తనకు అనుకోకుండా వొచ్చింది. తాను గ్రామ సభను ప్రారంభిస్తూ:

"గ్రామ వాసులారా! మన వంతెన పని సంబంధిత శాఖ చేపట్టింది. మీ అందరి సహకారం కూడా వుంటే అది తొందరగా పూర్తవుతుంది. వేరు వేరుగా వున్నా ఒకే ఊరు దగ్గర అయిపోతుంది. అదో చూడముచ్చటగ కనిపిస్తుంది" అన్నాడు ప్రసాదు.

ఉన్నట్టుండి మాజీ సర్పంచ్ స్పృహ తప్పి చెట్టు మొదట వరిగిపోయాడు. పక్కనున్నవాళ్లు పట్టుకొని పడుకోబెట్టి కండువాతో గాలి విసురుతూ వున్నారు. ఆయన కళ్లు మూతలు పడే వున్నాయి. తాను చావట్లో అట్లా పడిపోవడం ఓ మాదిరిగా చిన్నతనం గదా అని ఓ వైపు పీకుతూ వున్నా తప్పదని మనస్సును సరిపెట్టుకున్నాడు. శరీరం ఓ మాదిరి కంపనానికి గురై వల్లంత చెమట చిమ్మింది. ఆయన కనురెప్పల కింద గతం కదలాడింది.

ఆయన తాత పేరు నర్సింగ్‌రావే. ఆయనకు ఇద్దరు కొడుకులు. పెద్ద కొడుకు పేరు నరేందర్‌రావు. చిన్న కొడుకు చందర్‌రావు బాపు. పెద బాపు నరేందర్‌రావు ఇరువై ఏండ్ల ప్రాయంలో మాదిగవాడలోని ఓ అమ్మాయిని ప్రేమించాడట. వాళ్లిద్దరు ఒకరినొకరు వొదిలి వుండేవారు కాదట. చేలల్లో, చెలుకల్లో కలిసి తిరుగుతూ వుండేవాళ్ళట. ఆమె తండ్రి తాత దగ్గరే ఎద్ద జీతగాడు. అతని శ్రమ, శ్రద్ధ వల్లనే మా ఇంట్లో పాడి- పంటలు పెరిగాయట. వాళ్ల కుటుంబానికి హాని తలపెట్టే ఆలోచనను తాత అణచుకున్నాడు. పెద్ద కొడుకు నరేందర్‌రావుకు పెళ్లి తల పెట్టాడు. పెదబాపేమో ఆమెనే చేసుకుంట అని పట్టు పట్టాడట. కులంగాని కూడు వద్దన్నా వినలేదు. వీళ్లు కలుసుకోకుండ వుండడానికి

ఊరిపైన పడమట వున్న పెద్ద చెరువు నుండి తూర్పు వైపు మాదిగవాడకు ఊరికి మధ్య నుండి ఓ కాలువను తవ్వించాడు. ఆ రోజుల్లో మూసీనది నిరంతరం పారండంవల్లా ఆ చెరువు నిండుతూ కాలువ పారుతూ వుండేది. పెద నాన్నకు ఆ కాలువ దాటడం పెద్ద పనేమీ కాలేదట. రోజు కాలువ దాటి ఆమెను కలుస్తూ వుండేవాడట. అది చూసిన తాతయ్య ఆమెను చంపించి, కాలువలో కాలు జారిపడిపోయిందని నమ్మించాడే. కాని మరునాడే పై చెరువులో తన కొడుకు శవం తేలుతుందనుకోలేదు. హత్య, ఆత్మహత్యల గురించి ఆ ప్రాంతమంతా కథలు కథలుగా చెప్పుకున్నది తాను ఒకప్పటి వరకు విన్నాడు.

అందుకే ఆ కాలువ మీద వంతెన నిర్మించడం తనకు ఇష్టం లేదు. వంతెన నిర్మిస్తే మల్లేదన్న వర్ణ సంకరం జరిగే అవకాశం వుండొచ్చు అని అనుమానం, ఆందోళన. అన్నేండ్లు ఊరి సర్‌పంచ్‌గ చేసి నాలుగు కాలాలు చూసి ఈ కాలం వరకు ఇంకా బతికివున్న, ఆయనకు అది తగింది కాదు.

కాని ఆయన మనస్తత్వం అట్లాంటిది అదంతే. కాలాన్ని బట్టి మారే ప్రయత్నం చేయలేదు. కాకపోతే కాస్త గొంతులో మార్పు తెచ్చుకొని కాస్త దగ్గరితనంగా మాట్లాడడం నేర్చుకున్నాడు. రాజకీయాలలో వస్తూ వున్న మార్పులు ఆ మాత్రం మారడానికి పనిచేసాయి. కాని ఆయన చూపులో, నడకలో దొరతనం కొట్టొచ్చినట్టు కనిపిస్తది.

"దొర పడిపోయిందని" అక్కడున్న వాళ్లంతా ఆందోళనగా చూస్తూ వుండిపోయారు. ప్రసాద్ నీళ్లు తెప్పించి ముఖంమీద చల్లుతూ కదిలించి "నర్సింగ్‌రావుగారు" అని పలకరించాడు. కాసేపటికి కదిలి కళ్లు తెరిచి చూసాడు.

"ఏమైందండి? ఎందుకిలా పడిపోయారు?" అని అడిగారు ప్రసాదు.

"పడిపోతే లేచి కూర్చుంటాను. కానీ తరతరాలుగా వస్తున్న మా దొరతనం మాత్రం పూర్తిగ మళ్లీ లేవకుంట పడిపోతుందేమో అని నా బాధ" అని మనసులో అనుకుంటూ నొదిటికి పట్టిన చెమటను ధోతి కొంగుతో తూడ్చుకుంటు లేచి కూర్చున్నాడు.

"మీరంతా వచ్చి ఈ గ్రామ సభ విజయవంతం చేసినందుకు అందరికీ ధన్యవాదాలు. ముఖ్యంగా మన నోడల్ అధికారిగారు మనమీద వున్న ప్రేమతోటి మన ఊరిని బాగు చేయాలని పట్టుదలతో పనిచేయిస్తున్నారు. మనమంతా ఆయనకు సహకరించవల్సి వుంది. ఇంతటితో ఈ సభ ముగిసింది" అంటూ ప్రకటించారు.

** ** **

వంతెన పని ప్రారంభం నాడు మాజీ సర్‌పంచ్ తాపీతో మాల్ వేసేటపుడు చేయి వనికింది. అందరూ చూసారు. అందుకు కారణం ఇన్నాళ్ళు వాళ్లకు అన్యాయం తలపెట్టినందుకు కావచ్చు. అందరి సహకారంతో వంతెన నిర్మాణపు పని ముగిసింది. ఆ ప్రాంతపు శాసనసభ్యుడు ఆ వంతెనను ప్రారంభించాడు. జిల్లా అధికారులంతా వచ్చారు. వంతెన మీది నుండి

> ఆయన మనస్తత్వం అట్లాంటిది అదంతే. కాలాన్ని బట్టి మారే ప్రయత్నం చేయలేదు. కాకపోతే కాస్త గొంతులో మార్పు తెచ్చుకొని కాస్త దగ్గరితనంగా మాట్లాడడం నేర్చుకున్నాడు. రాజకీయాలలో వస్తూ వున్న మార్పులు ఆ మాత్రం మారదానికి పని చేసాయి. కాని ఆయన చూపులో, నడకలో దొరతనం కొట్టొచ్చినట్టు కనిపిస్తది.

రాకపోకలు సాగినయి. ప్రారంభ సభలోనే ఊళ్లోకొచ్చే బస్సు విషయం మాట్లాడతూ "రేపటి నుండి ఈ ఊళ్లోకొచ్చే బస్సు వంతెనమీది నుండి అవతలి వాడ వెళ్లి తిరిగి రావటం వల్లా అందరికి సౌకర్యంగా వుంటుంది. అంతేకాదు చివరి బస్సు అక్కడే ఆగి తెల్లారి అక్కడినుండే మొదలు కావడానికి ఆర్‌టిసి వాళ్లు అంగీకరించారని" కూడా ప్రకటించాడు ప్రసాదు.

అది విన్న జనంలో ఏవో గుసగుసలు బయలుదేరినయి. కాని ఎవరూ బయటికి అనలేక పోతున్నారు. నర్సింగ్‌రావు, చంద్రారెడ్డిగారి వైపు మౌనంగా చూసాడు. "వంతెన కావాలనుకున్నారు, వచ్చింది బస్సు మాత్రం నడివూల్లో చావడి వరకొచ్చి అక్కడినుండే మళ్లిపోతుంది. అట్లా పోతేనే మంచిది. కాని అవతలి వాడ వరకు వెళ్లనవసరం లేదు" అన్నాడు చంద్రారెడ్డి గ్రామ పెద్దలకు భరోస నిస్తున్నట్టు.

"అంతేగద" అన్నాడు నర్సింగ్‌రావు. తాను అనవల్సింది ముందే మరొకరు అన్నందుకు జనాభిప్రాయాన్ని బలపర్చినట్లుగా చూశాడు.

ఊరి పెద్దలంతా కూడా బస్సు చావడి నుండే తిరిగి వెళ్లాలని పట్టు పట్టారు. ఊరు నిమ్మలంగా వుంటే ఆయనకు అస్సలు నిద్ర పట్టదు. ప్రసాదు ఎంత చెప్పినా ఎవ్వరూ వినటం లేదు. ఒక దశ ఈ ఊళ్లోకి బస్సు రానేవద్దు అన్నారు. వంతెన వైపు మళ్లిన .బస్సు మీద రాళ్లు రువ్వారు. అద్దాలు పగులగొట్టారు. ఊరంతా ఒక్కటై వద్దంటే వద్దన్నారు. ప్రసాదును నిలదీసారు. ఎదురు తిరిగారు. గొడవను సృష్టించారు.

ప్రసాదు పోలీసులను పిలిపించాడు. పోలీసులు లాఠీలు చూపిస్తే జనం రాళ్లు రువ్వారు. పెద్ద గొడవే జరిగింది.

ఊళ్లోకి వచ్చిన బస్సు చావట్లోనే ఆగిపోయింది. బస్సు వస్తుందని మురిసిన దళితులు అది చూసి నివ్వెరపోయారు. ప్రభుత్వం ఏర్పాటు చేసిన సౌకర్యాన్ని ఎవరో ఎందుకు ఆపాలి? అంతేకాదు బస్సు వచ్చి పోవల్సిందేనని దళితులంతా పట్టుపట్టారు. ఒకరోజు పొలం పనులకు పోకుండా తమ నిరసనను తెలియచేసారు. బస్సు తమ వాడ వరకు వచ్చి పోవల్సిందేనని పట్టు పట్టారు.

వంతెన తరువాత దళిత వాడలో కదలిక మొదలైంది. పిల్లలు బడికొచ్చి పోతున్నారు. వయసు పైబడినవాళ్లు ఊళ్లోకి వచ్చిపోతూ చుట్ట, బీడి కొనుక్కుంటూ వున్నారు. కూలీలంతా కలుసుకొని కష్ట- సుఖాలు కలెపోసుకుంటూ వున్నారు. ఊరికే ఓ కొత్త ఊపొచ్చింది.

బసు పంచాయతీ ఊరంతా కలవరపెట్టింది. చాటుగ నోడల్ అధికారిని తిట్టిపోస్తూ వున్నారు. గ్రామ పెద్దలు సెగలు-పొగలతో తిరుగుతూ వున్నారు.

ఒకరోజు ఉదయం దొర, కరణం, భూసాములు, ఆసాములు అందరూ కలిసి నోడల్ అధికారిని ఘోరావ్ చేసారు. అంతేకాదు ఏదో చెప్పాలని ప్రయత్నిస్తున్న ప్రసాదు మాటలకు అడ్డు తగిలి మాట్లాడనీయలేదు.

"చేయించిన వరకు చాలు అంటున్నాంగా, ఏ పరిస్థితులలోనూ బస్సు అక్కడివరకు వెల్లొచ్చే వీలులేదు. కాకుంటే ఈ ఊరికి బస్సు నడపకున్నా పరవాలేదు. మొదటి నుండి ఈ బస్సుల్లో తిరిగే బతికినమా?" అన్నాడు మాజీ కరణం. మార్పును భరించలేని మనిషి.

"ఆ ఎక్కడమేదో ఈ చావడికొచ్చి ఎక్కొచ్చుగ. వాళ్ల ఇండ్ల ముందరకి పోవలనా? ఎంత దూరం కూతపెట్టు. అంతే! వెనకట ఆమడల కొద్దీ నడిచినోళ్లు కాదా?" అన్నాడు మాజీ కరణం. మళ్ళీ తానే ప్రసాదువైపు చూస్తూ... ఆయన పంచె కట్టడంలో, ఆకు నమలడంలో పూర్వ వైభవం కొట్టొచ్చినట్టు కనిపిస్తుంది.

ప్రసాదుకు కాసేపు ఏం తోయలేదు. మౌనంగా నిలుచున్నాడు.

"అయితే ఈ విషయాన్ని కలెక్టరుగారి దృష్టికి తీసుకెళతాను" అంటూ జీపు ఎక్కి "వెనక్కు మలుపు" అన్నాడు.

సరిగ్గా అప్పుడే ఏబదేండ్ల వ్యక్తి తలకు ఎర్రటి గీతల రుమాలు, చేతిలో కొమ్మలు నరికే చిప్ప గొడ్డలి, సంకలో నల్లని సుక్కిన గొర్రె పిల్లతో వచ్చి ప్రసాదుకు నమస్కరించాడు. అతన్ని చూసి "ఆ చెప్పు యాదవ్ ఏం సంగతి?" అన్నాడు ప్రసాదు చిరునవ్వుతో.

"ఏం లేదు దొర. గీ గొర్రెపిల్ల సుక్కింది. దావఖానకు తీసుకపోవాలె. ఈయాల్ల బస్సు నడువదట. చావల్లో దాని పయ్యల్లో గాలి తీసేసిండ్రు, జర జీపుల తీసుకపోతరేమోనని" అంటూ మరోసారి చేతులను ఎదవరకు ఎత్తిదించాడు. ఏడు పదులను ఎక్కడ దాచాడో ఏబదేండ్లవాడుగ కనిపిస్తున్నాడు. కుడి చేతి మణికట్టుకు వెండి పోంచి ఎడమచేతి ముంజేతికి వెండి కడియం, చెవులకు బంగారు కొలికపోగు నడుంకు వెండి మొలతాడుతో ఉన్నాడు.

"అంతేనా? కూర్చో" అన్నాడు వెనక సీటు చూపిస్తూ.

యాదవ్ కూర్చున్నాక జీపు స్టార్ట్ అయి మేన్‌రోడ్డువైపు పోతుంది.

"గొర్రెల పెంపకానికి లోనిస్తరట. మా పేదో ల్లకేమైనా సాయం చేస్తరా సారూ?" అన్నాడు.

"చేస్తరు. ఇంతవరకు ఎందుకు దరఖాస్తు చేసుకోలేదు?" అని అడిగాడు ప్రసాదు.

"మాకెవ్వరు చెప్పలేదు. ఆ దొరోడు అన్నేండ్లు సర్పంచ్‌గా వుండి ఎవరికేం చేసిండు? మాకేమన్న చెప్పిండా? చేసిండా? అసలు ఊరి గురించి ఏం పట్టిచ్చుకుండని?" అంటూ దొర మీదున్న అక్కసును కక్కాడు.

"పోయింది పోనీ. ఇకనుంచి ఎవరికి ఏ లోను కావాలన్నా మండలాఫీసులో దరఖాసులు ఇవ్వండి. ఇచ్చి వూర్కోవద్దు సుమా! ఒకటికి రెండుసార్లు ఆఫీసుకు వెళ్లి గుర్తు కూడా చేసి రావాలి. లేదా ఆఫీసర్లు మీ ఊరొచ్చినప్పుడు గుర్తు చేస్తూ వుండాలి. నేను ఈ ఊరికి రాబట్టి సంవత్సరం దాటింది. మీరెవ్వరు నన్ను ఎప్పుడు కలువలేదు, ఏమీ అడగలేదు" అన్నాడు.

"ఇప్పటివరకు ఎవరొచ్చినా, ఆ దొరోనింట్లనే తిని తాగి, ఆనితోనే మాట్లాడిపోతరు... అంతేకాదు బడి అని చేతులనే, గుడి ఆని చేతులనే. తీర్మానాలు చెప్పేది ఆడేనాయె. ఎవరన్న ఎదురు మాట్లాడితే ఏదో కేసుల ఇరికియ్యబట్టే."

ప్రసాదు వింటూ వున్నాడు. జీప్ నడుస్తూ వుంది.

"నిన్న మొన్నటిదాక బస్సే లేదాయె. ఆయన ఊళ్లోకొస్తె చెపితిగ దొరోరి పనులు. దొరోరి గొర్రెమందను చూచేసరికి సరిపాయె. మా అస్సొంటోల్ల బక్క జీవాలను చూసేటట్టుంటాది సారు" అని అన్నప్పుడు ఆయన గత అనుభవం కళ్లల్లో కదిలింది.

"దొరకు గూడా గొర్రెలున్నాయా?" అడిగాడు డ్రైవర్.

"ఓ! వందలు. ఊరందరికీ ఎన్ని గొర్రెలున్నయో దొరకు అన్ని వున్నయి. కాసే మనుసులున్నరు. మేసే కంచె బీడుంది. ఆయనకేం తక్కువ? తాను తప్ప ఊళ్లో ఎవరు ఎదగొద్దు. కల్లు దొంగని ఒకనికి, కట్టెల దొంగని ఒకనికి, రంకు నేరం ఒకనికి అన్ని నేరాలను అందరికి అంటకట్టి ఆడిస్తుండే కాని నిజానికి ఆడే ఓ పెద్ద దొంగ" అన్నాడు యాదవ్. ఎన్నడూ దొరమీద నోరు విప్పనోడు ఈరోజు అడక్కుండానే అన్నీ తానే అనేస్తున్నాడు. ఆనికి మాల-మాదిగలంటే అస్సలుపడదు. తమరేమో వాళ్లను ఎనకేసుకొస్తున్నరు. అందుకే మిమ్ములను ముందుకు సాగనియ్యటం లేదు.

"వాళ్లంత ఏంతెలియని ఎడ్డి సన్నాసిగాళ్ళు. వాళ్లను కాదంటే ఎట్లా? చావుకు, నోముకు పనికొచ్చేటోళ్ళు. స్వార్థం లేకుండా చాకిరి చేసేటోళ్ళు" అన్నాడు. అవన్నీ ఆల్లు ఆలోచించరు. పొగ ఈనంగా చూస్తూ, చస్తున్నా పట్టించుకోరు. ఒకసారి ఏం జరిగిందంటే: ఇదే దొర పొలంలో వరిచేలో మందు చల్లుతున్న జీతగాడు మందును పీల్చడం వల్ల శోషవచ్చి బురద మడిలోనే కుప్పకూలిపోయాడు. అతని బుజాన మందు కొట్టే మిషన్ వుంది. అది బురదలో కూరుకుపోయింది. అతనేమో కళ్ళు తేలేసి కాళ్లు, చేతులు కొట్టుకుంటూ వున్నాడు. మిగతా జీతగాళ్లంతా దూరంగా తలా ఓ పనిలో మునిగి వున్నారు. దొర పక్కన్నే వున్న బావిగడ్డ మీదుండి నిలబడి చూస్తున్నాడంతే కాని దగ్గర్కి పోయి లేబట్టలేదు. కనీసం బుజానికున్న మందు కొట్టే మిషన్నన్న వేరు చేయలేదు. నేనప్పుడు గొర్రెపిల్లలకు రాగి ఆకు మండలను కొడుతూ రాగి చెట్టు మీదున్న. నేను దిగొచ్చి మడిలోకి పోయి బుజానికున్న పంపును వేరు చేసి వరం మీద పడుకోపెట్టిన. ఈ లోపల మిగతా జీతగాళ్ళు వచ్చి అతన్ని ఎడ్లబండి మీదకు దవకానకు తీసుకపోయిండ్రు. కాని బతకలేదు. చాలా ఆలస్యం చేసిండ్రని అన్నాడట డాక్టరు. 'పడగానే లేపి విషాన్ని కక్కిపిస్తే బతికేటోడే'.

"వాడు మనిషి కాదు రాక్షసుడు. తోటి మనిషి అందులో తన పొలంలో పని చేస్తూ పం డించేటోడు. అదే పనిలో అపాయానికి గురైతే అంటరానివాడని అట్లాగే నిలుచుంటడా? మనకు చాకిరి చేసెవాళ్ళను మనం పట్టించు కోకపోతే ఎట్లా? మనం చచ్చినంకా మన శవాలను కాల్చేది వాళ్ళే. బూడిదను కుప్పజేసేది వాళ్ళే!

"నిజంగా యాదవ్ వాళ్ళకు మనం చాలా రుణపడి వున్నాం. ఇప్పుడు కాలం మారింది. ఇప్పుడైనా వాళ్ళను మనం మనలోని మనుషులుగా చూస్తూ మనలో కలుపుకోవాలి సుమా!" అంటూ వెనక్కు మళ్ళీ యాదవ్ ముఖంలోకి చూశాడు.

"అంతేకద సారు" అన్నాడు యాదవ్.

"కాలంతోపాటు మనమూ మారాలంతే" అన్నాడు డ్రైవర్.

"నిజమే కాని కొందరిలో ఇంకా వెనకటి పద్ధతులే నాటుకొని వున్నాయి" అని అంటున్నప్పుడు

"అంతెందుకు? చావు ఖర్చులు గూడ సరిగా పట్టుకోనందుకు ఊరంతా ముక్కుమీద వేలేసుకొన్నరు. దొరోనికి కోపం మొస్తదని నోరు మూసుకునిరి" అన్నాడు.

"నిన్న మొన్నటిదాక బస్సే లేదాయె. ఆయన ఊళ్లోకొస్తె చెపితిగ దొరోరి పనులు. దొరోరి గొర్రెమందను చూచేసరికి సరిపాయె. మా అస్సొంటోల్ల బక్క జీవాలను చూసేటట్టుంటాది సారు" అని అన్నప్పుడు ఆయన గత అనుభవం కళ్లల్లో కదిలింది.

సెల్ మోగింది. చెవి దగ్గర వుంచుతూ "హలో" అన్నాడు ప్రసాదు.

"హలో సి.ఐ.ని మాట్లాడుతున్న. ఎట్లా వుంది నాగారం పరిస్థితి?" అడిగాడు సి.ఐ.

"ఓ కొలిక్కి వస్తుంది"

"మిమ్ముల ఘెరావ్ చేసిండ్రని ఎవరో ఫోన్ చేశారు. మా వాళ్ళేనేమన్న పంపమంటారా?" అడిగాడు సి.ఐ.

"నేను చూసుకుంటాను లెండి. అవసరముంటే ఫోన్ చేస్తాను".

"మరి చావట్లో జరిగిన సంగతేమిటి? మీ ముందే జరిగిందా?"

"ఏం సంగతి"

"మీకు తెలియదా? ఇద్దరు దళితులు బస్సెక్కడానికి వస్తే చావట్లోకొస్తె మీ వల్లనే ఊళ్ళో తగాదాలు తలెత్తుతున్నాయి. మీ ఇండ్ల దగ్గర్కి బస్సు రావాలా" అని కొట్టారట.

"మాకు తెలువదు దొర. మేమే చావడి దగ్గర బస్సెక్కాలని వొస్తిమి. మేమెందుకన్నం దొర. వంట్లో రక్తం లేనోల్లం. మమ్ముల కొట్టకండి దొర" అని కాళ్ళు పట్టుకున్నా వినలేదట. సర్పంచ్‌గారు లేరట. ట్రాన్స్‌ఫార్మర్ కోసం ఎలక్ట్రికల్ ఎఇ దగ్గర్కి వెళ్ళాడట. నర్సింగ్ రావు, కిషన్‌రావు అక్కడే చూస్తూ నిలుచున్నారట. కానీ ఆప కూడా ఆపలేదట. అసలు వాళ్ళే ఆ ఘర్షణకు కారకులని ఊళ్ళో చెప్పుకుంటున్నారు.

"అంతేకాదు బస్సు అద్దాలు పగులగొట్టిండ్రని, టైర్లల్లో గాని తీసేసిండ్రనని వాళ్ళమీద కేసు బనాయించమని గ్రామ కార్యదర్శిపై వత్తిడి తెస్తున్నారట" ఆయనే మాకు ఫోన్ చేసాడు. మేం బయలుదేరి వస్తున్నం" అంటూ సి.ఐ. సెల్ ఆఫ్ చేసాడు.

"యాదవ్! ఇప్పుడు నీకర్థమయిందిగా బస్సు నడవకపోతే ఎంత ఇదో. నీవు దావకానకు పోకపోతే నీ గొర్రెపిల్ల చచ్చిపోవచ్చు. నీకెంత నష్టం. అట్టాగె రేపు ఓ మనిషికి ఆపద రావచ్చు. ఎట్లా చెప్పాలయ్య మీ ఊరివాళ్లకు. వంతెన అవతలికి బస్సు పోయిరావద్దు అంటు పట్టు పట్టిండ్రు" అన్నాడు ప్రసాదు వెనక కూర్చున్న యాదవ్‌వైపు మళ్లీ.

యాదవ్ ఏదో రహస్యం చెపుతున్న వాడిలా ముఖం పెట్టి "ఇంకా తమరు ఆ సంగతి తెలుసుకోలేదా సారు? ఊరి పెద్దలు అందరూ ఒక్క టైండ్రు" అని ఆపాడు యాదవ్. అప్పుడు గొడ్డలి ఆయన తొడల మధ్య నుండి గద వకింద వుంది.

"ఆఁ ఒక్కటై"

"ఏం లేదు బస్సు వంతెన దాటి పోయి మళ్లితే"

"మళ్ళితే....."

"మొదట వాళ్లే ఎక్కి కూర్చుంటే తరువాత చావట్లోకి వచ్చినంక పెద్ద కులాల వాళ్లు ఎక్కి నిలుచుండవల్సి వస్తదని"

ప్రసాదు ముఖంలో ప్రశ్నార్థకం! ఆ తరువాత ఆశ్చర్యార్థకం రెండు కదిలాయి!?

●